

Výskum mládeže v Československu

Príznačnou črtou súčasného vývoja spoločenských vied v zmysle uznesenia stranických orgánov o jednotnom pláne spoločenských vied po XV. zjazde KSČ je aj úsilie rozvíjať interdisciplinárny prístup pri objasňovaní rozmanitých životných a pracovných problémov mládeže, usmerňovanie tematiky výskumov mládeže, rozvíjanie teoreticko-metodologických otázok spätých s vymedzením miesta a úloh mládeže v socialistickej spoločnosti, objasňovanie problémov mládeže nielen v aktuálnych štruktúrnych spoločensko-ekonomických, ale aj historicko-genetických súvislostiach, nastolovanie otázky objasňovania zákonitostí tendencií sociálneho rozvoja mládeže z prognostického hľadiska. Posilňuje sa neformálna koordinácia riešiteľov rozmanitých výskumných úloh zameraných na problematiku mládeže v záujme predloženia spoločenskej praxi relatívne ucelenej analýzy sociálneho rozvoja mládeže v danej etape spoločenského rozvoja.

Napriek istým pozitívnym výsledkom, ktoré sa dosiahli i vďaka organizátorskému úsiliu časopisu *Sociológia* (1976, č. 5) a *Sociologického časopisu* (1974, č. 4), požiadavka interdisciplinárnosti a komplexnosti sa iba začína presadzovať do riadenia a koordinácie bádateľskovýskumnej činnosti v oblasti mládeže.

V tomto smere sa vkladali veľké očakávania do novej hlavnej úlohy VIII-1-9 *Sociálny vývoj československej mládeže v rozvinutej socialistickej spoločnosti, podmienky efektívnosti jej výchovy a spoločenskej aktivity*, ktorá bola dodatočne zaradená do štátneho programu vedeckého výskumu na roky 1976–1980.

Tento krok vyplynul z rozsiahlej analýzy tematického a kádrového zabezpečenia výskumu mládeže v ČSSR v rokoch 1971–1975. Analýza komisií ÚV KSČ a ÚV KSS pre otázky mládeže ukázala, že pozornosť jednotlivých spoločenských vied otázkam mládeže je nedostatočná, že niektoré tematické okruhy sa sústavne zanedbávajú a že najmä roztrieštenosť a nekoordinovanosť ich úsilia bráni efektívne zužitkovať pomerne rozsiahle informácie a poznatky výskumu v spoločenskej praxi komunistickej výchovy mládeže. V novej úlohe sa začala venovať pozornosť niektorým otázkam dosiaľ zanedbávaným (napr. teória a história mládežníckeho hnutia), prejavovalo sa úsilie riadiť výskum mládeže v teoreticko-metodologickom a obsahovom zmysle, zaisťovať prepojenie riešiteľov výskumných úloh v rámci štátneho plánu a dosahovať uplatnenie všetkých dostupných výsledkov v spoločenskej praxi.

Z podkladov, ktoré sme získali o výskumných úlohách začlenených do hlavných úloh Štátneho plánu základného výskumu, Štátneho plánu ekonomického výskumu rezortného výskumu ministerstiev školstva ČSR a SSR týkajúcich sa mládeže (tiež prieskumných aktivít podnikových sociológov a spoločenských organizácií), možno si urobiť istú predstavu o teoretickom zázemí, tematickom zameraní a kapacitnom zabezpečení výskumu mládeže v Československu v období rokov 1976–1980. Z meto-
dicko-praktického hľadiska je účelné charakterizovať zameranie výskumu mládeže podľa jednotlivých sociálnych skupín mládeže.

Vysokoškolská mládež. V rámci výskumnej úlohy resortu školstva *Systém komunistickej výchovy na vysokých školách* (RŠ-12, ÚML UK) sú v popredí pozornosti nasledujúce okruhy otázok: teoretická analýza miesta a funkcie vysokej školy v systéme komunistickej výchovy mládež generácie, analýza vplyvu formovania socialistickeho spôsobu života mládež vysokoškolskej inteligencie a potrieb spoločenskej praxe na profil absolventa-študenta vysokej školy ako cieľovej kategórie procesu komunistickej výchovy na vysokej škole, nadväznosť komunistickej výchovy na vysokých školách na predchádzajúce pôsobenie výchovných činiteľov, výchovný proces na strednej škole, vzťah mládeže k učiteľskému povolaniu a štúdiu, osobnosť vysokoškolského učiteľa v jednote jeho verejno-politického, odbornovo-vedeckého a pedagogického profilu, účinnosť svetonázorovej výchovy prostredníctvom výuky marxizmu-leninizmu a odborných predmetov, pedagogická prax a odborné práce, metódy výchovnej práce učiteľa vo funkcii vedúceho ročníka alebo skupiny, systém výchovnej práce na študentských internátoch, študijná skupina ako faktor

formovania osobnosti študenta, mimoštudijná pracovná činnosť študentov (v tom odborná a vedecká činnosť a tiež zárobková práca), telovýchovné aktivity, najmä účinnosť výcvikových kurzov, sociálno-politická aktivita, najmä v SZM.

Tohto výskumného projektu sa zúčastňujú pedagógovia, psychologovia, sociológovia i pedagogicko-výskumní pracovníci zo sféry odborných predmetov. Výsledky obsiahnu najmä študentov Univerzity Karlovej v Prahe (Študijné metodické stredisko ŮML UK), ČVUT v Prahe, Vysokého učenia technického v Brne, Vysokej školy strojníckej a elektrotechnickej v Plzni, VŠ strojníckej a technickej v Liberci (ŮML ČVUT), Palackého univerzity v Olomouci (katedra aplikovanej sociológie FF PU).

Do utvárania celkového obrazu našej vysokoškolskej mládeže však prispievajú i pracoviská, ktoré sa nezapojili do riešenia uvedenej úlohy. Pracovníci Oddelenia psychológie profesijného vývinu a poradenstva Psychologického ústavu FFUK v Bratislave (RŠ 5) v čiastkovej úlohe Výchovnovzdelávaci a profesijný vývin mládeže z aspektu úloh a funkcií psychologickoporadenskej starostlivosti objasňujú nasledujúce otázky: biodromálne koncepcie osobnosti a ich využitie v poradenstve, regulácia a autoregulácia rozhodovania a voľby v študijnom vývine metódou programového učenia, obraz seba u vysokoškolákov a možnosti jeho ovplyvňovania v psychologickom poradenstve, vzdelanostné a profesijné aspirácie u vysokoškolákov, motivácia vzdelávania v priebehu životnej cesty, osobnostná zrelosť a možnosti jej ovplyvňovania prostriedkami psychologického poradenstva, postoje vysokoškolákov k rodinným funkciám a vzťahom.

Dlhodobú koncepciu výskumu uplatnenia absolventov vysokých škôl v praxi má i Ústav školských informácií v Bratislave. Skúmajú sa absolventi všetkých druhov vysokoškolského štúdia s 5-ročnou praxou. Pozornosť sa sústreďuje na tieto otázky: migrácia a fluktuácia, funkčný vzostup, pracovné, platové, bytové a rodinné pomery, hodnotenie pripravenosti pre výkon povolania, postgraduálne vzdelávanie.

Výskum vysokoškolákov sa od r. 1971 uskutočňuje aj na Vysokej škole poľnohospodárskej v Nitre za spolupráce Katedry pedagogiky a sociológie a Ústavu marxizma-leninizma. Skúmajú sa otázky: identifikácia so zvoleným smerom vysokoškolského štúdia, hodnotové orientácie študentov, organizácia života a práce na internátoch, práca organizácie Socialistického zväzu mládeže, práca ročníkových učiteľov, systém skúšania a jeho účinnosť.

V rámci rezortnej výskumnej úlohy Komunistická výchova technickej inteligencie (RS 13-5-1) kolektív ŮML Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave sústreďuje pozornosť na komplexnú analýzu utvárania osobnosti študentov všetkých fakúlt SVŠT v pedagogickom procese i mimo neho. V súčasnosti sa uskutočňuje výskum poslucháčov štvrtých ročníkov a učiteľov odborných predmetov.

V spolupráci so Slovenským ústredným výborom SZM sa realizuje výskum Uplatnenie absolventov študentskej vedeckej a odbornej činnosti v praxi. Ústav merania a meracej techniky SAV stanovil ako objekt prieskumu víťazov celoštátnych kôl súťaže Študentskej vedeckej a odbornej činnosti (SVOČ) v rokoch 1970–1974 a sleduje tieto otázky: pracovné zaradenie, vzťah k práci, ambície odborného a funkčného vzostupu, vzťah k tvorivej vedeckej práci a i.

Z hľadiska skutočne úplného obrazu o súčasnom vysokoškolákovi by bolo žiaduce sústrediť i informácie, ktoré poskytujú výskumy realizované pracoviskami pre výskum verejnej mienky, metodickými kabinetmi rozhlasu a televízie a pochopiteľne ústrednými orgánmi SZM.

Stredoškolská mládež. Výskum mládeže na gymnáziách a ďalších typoch stredných škôl nie je v takej miere koncentrovaný, ako je tomu v prípade vysokoškolskej mládeže. Iba s ťažkosťami možno odlišiť výskum žiakov na základnej škole a stredných školách, najmä všeobecnovzdelávacích. Dominuje totiž orientácia na skúmanie kontinuálnych procesov vývoja osobnosti žiaka.

Tak napríklad v rámci hlavnej úlohy *Vývinové a sociálne aspekty komunistickej výchovy v podmienkach rozvinutej socialistickej spoločnosti* (VIII-5-3) a osobitne v čiastkovej úlohe *Komunistická výchova človeka z aspektu vývinových tendencií sociálneho prostredia v podmienkach budovania socialistickej spoločnosti* (Ústav experimentálnej pedagogiky SAV) sa problematika pracovnej výchovy a profesijnej orientácie sleduje ako na základnej, tak aj na strednej škole (FF Univerzity Jana Evangelistu Purkyně, Brno), pričom osobitne sa sleduje pôsobenie novej koncepcie gymnaziálneho vzdelania na profesnú orientáciu žiakov (Výskumný ústav pedagogický Praha). Obdobne sa skúma problematika procesov modernizácie vyučovania matematiky na základnej škole, na stredných školách a na vysokej škole.

Aj v hlavnej úlohe *Rozvoj duševného života človeka a jeho spoločenského vedomia v socialistickej spoločnosti* (VIII-5-9 koordinuje FF Univerzity Komenského v Bratislave) je čiastková úloha *Pedagogicko psychologické problémy formovania osobnosti mládeže*, ktorú realizuje Katedra pedagogickej psychológie FFUK v Bratislave. V tomto rozsiahlom projekte výskumu sa verifikuje vplyv problémového učenia na rozvoj tvorivého myslenia žiakov, objasňuje problematika málo a vysokopreferovaných žiakov v triednom kolektíve, skúma vývin a utváranie obrazu seba u detí a mládeže ako faktor psychickej regulácie správania, objasňuje formovanie psychosexuálnych vzťahov mládeže a ich dosah na celkový vývin osobnosti, a to ako u žiakov základnej školy, tak aj stredných škôl.

V rámci uvedenej hlavnej úlohy FFUK sa rieši čiastková úloha *Štruktúra motivačné osobnosti a jej formovanie v celoživotnom priebehu s témou Rozbor niektorých aspektov frustrácie a prispôsobivosti u gymnaziálnej mládeže* (Psychologický ústav FFUK). Vo výskumnom projekte sa však počíta s tým, že sa utvoria predpoklady komparovať získané poznatky aj s mládežou na stredných odborných a učňovských školách. Ten istý zámer je v prípade čiastkovej úlohy *Škola – výroba – mládežnícke hnutie* (v rámci hlavnej úlohy Sociálny vývoj československej mládeže v období výstavby rozvinutej socialistickej spoločnosti (VIII-1-9), ktorá sa rieši na Katedre pedagogiky Pedagogickej fakulty UK v Trnave a zamierava na zisťovanie vplyvu polytechnickej výchovy a výrobnéj práce na osobnosť žiaka. Počíta sa s tým, že výskum sa rozšíri z 52 skúmaných gymnázií aj na ďalšie typy stredných škôl.

Na skupinu mládeže študujúcej na gymnáziách sa zameriava aj výskum v rámci úlohy RŠ 5 (Psychologický ústav FFUK). V rámci výskumu profesnej orientácie a poradenstva na školách II. cyklu sa sledujú také otázky, ako napr. profesijné aspirácie a ich longitudiálne sledovanie, citové komponenty voľby povolania u dievčat na gymnáziu, príčiny školskej neúspešnosti študentov na gymnáziu. Osobitne sa skúma profesná adaptácia absolventov SOŠ, ako aj problematika študijnoprofesionálneho vývinu a profesijnej zrelosti študentov, ktorí sa hlásia na Vysokú školu poľnohospodársku v Nitre.

V budúcnosti možno najmä pri analýze problematiky detí a mládeže na stredných školách počítať so systematickými a komparatívnymi údajmi, ktoré poskytne v súčasnosti experimentálne overovaná jednotná evidencia ziačstva základných a stredných škôl. Podľa projektu spracovanom na Ústave školských informácií v Bratislave bude možné získať z tohto zdroja sociálnych informácií údaje rozčlenené do 7 tematických celkov: všeobecné údaje o žiakovi, životné prostredie žiaka, záujmy a prirodzené sklony žiaka, hodnotová a profesná orientácia žiaka, vedomostná a vzdelanostná úroveň žiaka, telesné a duševné zdravie.

Učňovská mládež. Prepracovanú koncepciu výskumu tejto skupiny mládeže možno zaznamenať v rámci úlohy, ktorú koordinuje Ústav experimentálnej pedagogiky SAV. V čiastkovej úlohe *Základné problémy komunistickej výchovy robotníckeho dorastu* sa kolektív doc. dr. M. Ričalku, CSc., z Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Prešove zameriava na nasledujúce otázky: formovanie mravného vedomia žiakov učňovských škôl a odborných učilišť, utváranie ideového profilu robotníckej mládeže prostredníctvom SZM, cieľová a obsahová orientácia vyučovania spoločensko-vedných učebných predmetov a ich ideovomravný dosah na učňov, usmerňovanie a rozvíjanie záujmovej činnosti žiakov ako pedagogický problém.

V súvislosti s prestavbou výchovno-vzdelávacej sústavy a s výstavbou stredných odborných učilišť ako nového typu prípravy pre robotnícky dorast sa začali zjavovať (napr. výskumy Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave) rozmanité analýzy vyhodnocujúce experimentálne zásahy do procesov reprodukcie pracovných síl. Avšak najrozsiahlejšie výskumy učňovskej mládeže sa organizujú podnikovými sociológmi a psychológmi (Podpolianské strojárne, n. p., Detva, Východoslovenské strojárne Košice, Elektromontážní závody Praha, Škoda, o. p., Plzeň a iné) pri veľkých priemyselných podnikoch. Tejto skupine sa venuje pozornosť aj na Katedre pedagogickej psychológie FFUK, konkrétne problematike študijného režimu žiakov učňovských škôl a odborných učilišť v domovoch mládeže.

Pre utvorenie obrazu o mládeži pripravujúcej sa na robotnícke profesie treba zohľadniť niektoré prieskumné akcie, ktoré sa r. 1978 realizujú pod záštitou Ústavu verejnej mienky v Prahe a ústredných orgánov SZM a ROH.

Pracujúca mládež. Na rozdiel od výskumov študujúcej mládeže, ktorých ťažisko je vo vedeckovýskumnej základni rezortov školstva, výskumy pracujúcej mládeže sa sústreďujú v pracoviskách rezortu práce a sociálnych vecí, kultúry, plánovania

a čiastočne v ČSAV a SAV. V celom rade hlavných úloh Štátneho plánu základného výskumu a Štátneho plánu ekonomického výskumu je problematika mládeže začleňovaná vo forme čiastkových úloh alebo tým, čím sa zohľadňuje skutočnosť, že mládež, a to najmä jej ekonomicky aktívna zložka, je organickou súčasťou spoločenského organizmu. Sociálny rozvoj mládeže je nielen determinovaný základnými sociálnymi procesmi, ale i naopak, bez zohľadnenia úlohy mládeže nie je možné komplexne objasniť tendencie rozvíjania takých významných sfér spoločenského života, akými sú napr. reprodukcia a vývoj sociálnotriednej štruktúry, reprodukcia pracovných síl v národnom hospodárstve, formovanie socialistického spôsobu života, utváranie kultúrnej úrovne pracujúcich vo sfére voľného času a v neposlednej miere rozvíjanie účinného nástupu socializmu v ideologickom boji proti svetovému imperializmu.

Pre výskum mládeže v uvedených oblastiach je príznačné, že empirický výskum je organickou zložkou výskumnej aktivity zameranej na celú populáciu, čo umožňuje stanoviť skutočné špecifické rozdiely medzi mládežou a ostatnými sociálno-vekovými skupinami obyvateľstva. To plne platí o výskume aktivít kultúrnej povahy na Výskumnom ústave kultúry v Bratislave, ktoré sa sledujú osobitne u robotníckej triedy a družstevného roľníctva. Analogické je zameranie výskumu kultúrneho života mládeže na Ústave pro výskum kultúry v Prahe, ktorý sa realizuje predovšetkým na vzorke robotníckej mládeže a mládeže pripravujúcej sa na robotnícke profesie. Prihliada sa na možnosť komparácie tejto skupiny v rozmanitých odvetviach národného hospodárstva. Ostatné socioprofesijné skupiny mládeže sú obsiahnuté len v základných parametroch, aby bol podklad pre objasnenie intenzity a extenzity kultúrnych vzorov jednotlivých skupín mládeže.

Hlavným cieľom úlohy *Ekonomické, sociálne, psychologické, sociologické a právne aspekty práce mládeže a jej príprava na povolanie*, ktorá sa rieši na Československom výskumnom ústave práce a sociálnych vecí, je uskutočniť komplexnú analýzu problematiky prípravy mládeže na povolanie, jej začleňovania do pracovného procesu a efektívneho využitia v národnom hospodárstve. Osobitá pozornosť sa venuje príprave kvalifikovaného robotníckeho dorastu. Analyzuje sa proces formovania odvetvovej a územnej štruktúry zamestnanosti pracovníkov vo veku od 15 do 30 rokov, problémy efektívneho využitia nadobudnutej kvalifikácie, psychologické aspekty začleňovania do pracovného procesu. Uskutočňuje sa analýza právnych noriem a aktov v danej oblasti, ich dodržiavanie a účinnosť. Konečný cieľ spočíva v prognóze tendencií a štruktúry ekonomickej aktivity mladých pracovníkov, rozdelenia mládeže ako významnej zložky reprodukcie pracovných síl na rôzne stupne a typy jej prípravy na povolanie.

Pozornosť robotníckej mládeži sa venuje tiež vo výskume životných dráh mládeže v socialistickej spoločnosti, ktorý v ČSSR zabezpečuje ÚFS ČSAV v Prahe v spolupráci s Ústavom výskumu verejnej mienky FSÚ v Prahe. V centre sú otázky hodnotovej profesnej orientácie pracujúcej mládeže, miesta vzdelania v hodnotovom systéme mládeže, osobitne robotníckej mládeže. Tento výskum je kolektívnym dielom sociológov socialistických krajín pod záštitou problémovej komisie *Robotnícka trieda vo svetovom revolučnom procese*.

Na rozdiel od predchádzajúcich úloh sa výskumy mládeže realizované v rámci teórie vývoja sociálno-triednej štruktúry (ÚFS SAV) a socialistického spôsobu života (Výskumný ústav životnej úrovne) nesústreďujú výlučne na niektorý aspekt sociálneho rozvoja mládeže (napr. kultúrne záujmy, profesná orientácia a i.), ani iba na niektorú sociálnu skupinu mládeže (učňovská, vysokoškolská). Ich úlohou je rozvíjať ucelenú teóriu chápania miesta a funkcie mládeže v etape budovania rozvinutého socializmu v Československu. Na tomto základe možno pozorovať ich veľký záujem sústreďovať všetky dostupné informácie vedeckého výskumu (konferencie, monometrické čísla časopisov, zborníky) a zužitkovať ich do výstavby uceleného obrazu československej mládeže.

Náš pokus systematizovať informácie o výskume mládeže v Československu ukazuje na niektoré medze a možnosti rozvíjania a jeho koncepcie po roku 1980.

Ukázalo sa predovšetkým, že pretrváva istá nerovnomernosť pozornosti jednotlivým skupinám mládeže. Tento dojem sa zosilňuje najmä preto, že výskum vysokoškolskej mládeže získava charakter koordinovaného a systémového výskumu. Prekonávanie bariéry medzi pedagógmi, psychológmi a sociológmi, jednotná koncepcia výskumu umožňuje jeho tematiku posunúť na vyššiu úroveň, do komplexnej podoby.

Súčasne sa ukazuje, že okrem tendencie komplexne analyzovať jednu sociálnu kategóriu mládeže (napr. vysokoškolskú, učňovskú) vyskytuje sa aj iná tendencia. V prípade výskumu mládeže stredných a základných škôl sa skôr systematicky

rozvíja jeden kľúčový okruh predmetnej problematiky (napr. profesijný vývin osobnosti), pričom podľa potreby sa volí objekt výskumu – jedna alebo viaceré kategórie školskej mládeže. Tento prístup má tiež svoje problémy a prednosti: umožňuje hlbšie analýzy, ale izoluje skúmaný jav vcelku životných prejavov danej skupiny mládeže.

Možno tiež konštatovať, že v zásade vo výskume mládeže se prejavujú dve relatívne samostatné línie: pedagogicko-psychologická zameraná na školskú a študujúcu mládež a ekonomicko-sociologická zameraná na pracujúcu mládež.

Sú isté rozdiely, i pokiaľ sa to týka teoretického rámca. V prípade záujmu o študujúcu mládež dominujú v pedagogicko-psychologickom výskume teórie komunistickej výchovy a všestranne a harmonicky rozvitej osobnosti, zatiaľ čo sociológovia sa opierajú o teóriu socialistického spôsobu života a vývoja sociálno-triednej štruktúry. Ťažiskové problémy pedagogicko-psychologického výskumu študujúcej mládeže (obsah, metódy a formy výchovno-vzdelávacieho procesu, mimoškolské vzdelávanie) sa iba obtiažne integrujú do výskumných zámerov a jednotných programov komplexného výskumu mládeže organizovaného sociológmi.

Ďalším dôležitým faktorom, ktorý treba zohľadniť pri úsilí koordinovať vedecký výskum mládeže, je členitosť spoločenskej praxe komunistickej výchovy mládeže (školsťvo, kultúrno-osvetové zariadenia, zdravotnícka osвета, mládežnícka a odborová organizácia, podnik). I keď sa zohľadnia všeobecné potreby do tvorby programu vedeckého výskumu mládeže po roku 1980 v štátnom pláne základného výskumu, vždy tu bude existovať bohatá paleta výskumných a poznávacích aktivít sústredených na mládež, realizovaná zložkami spoločenskej praxe. Každá z nich má záujem analyzovať účinnosť svojho formatívneho pôsobenia. svoj špecifický zástoj v komplexe iných výchovných faktorov. Zostáva tu tak úloha utvárať predpoklady pre jej podchytenie a usmerňovanie.

V tomto smere oceňujeme dlhodobé úsilie ústredných orgánov Socialistického zväzu mládeže. V spolupráci SZM a pracovísk základného výskumu v oblasti spoločenských vied ČSAV a SAV sa bude naďalej utvárať základná koncepcia výskumu mládeže v ČSSR.

Ladislav Macháček

Sociálne psychologický výcvik

Pracovníci psychologické sekce Schillerovy univerzity v Jeně se již několik let zabývají rozvíjením aplikací metod sociálně psychologického výcviku, zejména pro vedoucí pracovníky. Vypracovávají speciální programy zaměřené na určité okruhy problémů, které se v řídicí práci stávají příčinou snížené účinnosti řízení.

Výcvikové kurzy jsou organizovány jako intenzivní týdenní (většinou internátní) školení a sestávají z přednášek, skupinových diskusí a vlastního školení, při němž se vychází z teoretického modelu lidského chování převzatého z prací Uznadzeho a doplněného o moderní teoretické koncepty týkající se učení, rolí, společenských činností lidí a dalších oblastí relevantních pro daný úkol. Základní technikou výcviku je hraní rolí, které je pojato komplexně a zahrnuje i výcvik ve vytváření celých programů zaměřených k předem přesně definovaným cílům.

Základem školení jsou úkolové situace vytvořené s přihlédnutím k dosavadním zkušenostem účastníků i k jejich budoucí pracovní problematice. Posluchači řeší problémy, s nimiž se ve své dosavadní praxi ještě nesetkali nebo pro ně byly dosud spojeny s určitými obtížemi. Z chování účastníků při realizaci dané instrukce se pak usuzuje, nakolik skupinová činnost, kterou navodil vedoucí výcviku, odpovídá požadavkům na kooperativní chování, kde je třeba jednání dále zdokonalovat, kde eventuálně byla překážka nalezení správného řešení (například v oblasti komunikace atd.). Přitom školitel navozuje, řídí a usměrňuje skupinovou diskusi, využívá i dalších cvičných her, různých variant hraní rolí, výrazových i komunikačních cvičení, různých forem sebehodnocení i posuzování druhých a srovnávání těchto vzájemných hodnocení. Uvedené techniky umožňují získat zkušenosti, které v praktickém životě získává zejména vedoucí pracovník velmi obtížně a které jsou současně důležitým předpokladem pro změnu v dosavadních, mnohdy nevhodujících vzorcích chování.